

Onko suomalaisen kielen- tutkimuksen kansainvälinen panos heikko?

1. Saukkosen teesit

Pauli Saukkonen on Kielitieteen päivillä 21.4.1990 pohtinut sitä, miksi suomalaisen kielentutkimuksen kansainvälinen panos on heikko. Hän on julkaissut esitelmänsä puheenvuorona Virittäjässä 3/1990 ja samalla avannut tärkeän keskustelun suomalaisen kielitieteen keskeisistä kysymyksistä.

Saukkonen väittää muun muuassa, että suomalaiset kielitieteilijät eivät ole antaneet mitään teoreettisesti ja metodisesti merkittävää uutta kansainväliselle kielentutkimukselle. Väitteet ovat kiintoisia, eivätkä vähiten siksi, että niiden esittäjä on suomen kielen professori, joka omalta osaltaan vastaa kielitieteilijöiden koulutuksesta. Saukkosen puheenvuoroon ei ole aivan helppo ottaa kantaa, sillä se tuntuu olevan osin sisäisesti ristiriitainen, kuten myöhemmin käy ilmi. Kirjoituksessamme haluamme pohtia sitä, mihin Saukkosen pääteesi ja siihen liittyvät väitteet perustuvat ja missä määrin ne pitävät paikkansa.

2. Matkijat ja soveltajat

Saukkonen ei tunnu arvostavan suomalaisen kielentutkimuksen hedelmiä: hänen mukaansa kielentutkijoittemme saavutukset ovat parhaimmillaankin vain muiden kehittämien teorioiden matkimista ja soveltamista (s. 340). Hän sanoo myös (s. 342): »Lingvistit ovat edelleen niin alemmuudentuntoisia, että pitävät kaikkea ulkomaista parempana.

He ovat onnensa huipulla, kun pääsevät jonkun ulkomaisen gurun jalkojen juureen.» Voidaan kuitenkin kysyä, onko tarkoituksenmukaista, että jokainen rakentaa oman pikku teoriansa. Olisiko kenties hedelmällisempää kehittää jotain jo olemassa olevaa teoriaa ja olla omalla tutkimuspanoksellaan mukana kansallisessa ja kansainvälisessä kielitieteellisessä keskustelussa? Kansainvälisesti vaikutusvaltaiset teoriat pohjautuvat suhteellisen kapeaan indoeurooppalaisten kielten tunteeseen, ja kriittiset sovellukset suomen kieleen voivat osoittautua näiden teorioiden koetinkiveksi. Suomalaiset suomenkieliset tutkijat voivat tarjota ensiarvoisen tärkeää tietoa ei-indoeurooppalaisessa kielessä vallitsevasta kielijärjestelmästä. Valtaosa tähänastisista universaaleiksi itseään väittävistä kieliopeista pohjautuu lähinnä englanninkielisten tutkijoiden tekemiin tutkimuksiin. Harvemmin näkyy ei-indoeurooppalaisia kieliä koskevia tutkimuksia, joiden tekijä puhuisi äidinkielenään tutkimaansa kieltä.

Muiden kehittämien teorioiden »matkiminen ja soveltaminen» voi olla perusteltua myös ekonomisista syistä: suomalaisten käytettävissä olevat voimavarat – sekä henkiset että taloudelliset – ovat sangen rajalliset. Suomen väkiluku on niin pieni, ettei ole kovin todennäköistä, että keskuudestamme nousisi lukuisia kansainvälisesti merkittäviä, uraa uurtavia lingvistejä. Saukkonen itsekin mainitsee, että tarpeeksi suuria tutkimuskeskuksia pitkäjänteisen tutkimuksen tekemiseen ei ole kuin yksi, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (s. 341). On järkevää olla mahdollisimman kiinteässä yhteydessä kansainvälisiin virtauksiin;

Keskustelua

jos Suomessa ei synny riittävän suurta ja vilkasta tutkimusyhteisöä omalle alalle, voi tällaisen yhteisön etsiä itselleen oman maan rajojen ulkopuolelta. Yksi keino löytää tällainen yhteisö on syventyä johonkin lingvistiseen traditioon »matkimalla» ja »soveltamalla» sen piirissä tehtyä tutkimusta. Näin voi kehittyä tämän perinteen asiantuntijaksi. Samalla tästä traditiosta voi tulla itselle tärkeä ja mahdollisesti voi tehdä itsensä tärkeäksi tälle traditiolle.

3. Suomalaiset kongresseissa ja kongressit Suomessa

Saukkonen myös väittää, että suomalaisia on »olemattoman vähän» kansainvälisissä kongresseissa (s. 343). Tämä on kerta kaikkiaan käsittämätön väite. Esimerkiksi elokuussa 1990 kokoontui Debrecenissa kansainvälinen fennougristien kongressi, jonne matkusti lentokoneellinen suomalaisia tutkijoita. Saukkosen puheenvuorosta käy ilmi, että hän ei laske tätä kansainväliseksi kongressiksi (s. 340) vaan ajattelee ahtaammin anglosaksisen (tai anglo-amerikkalaisen) lingvistisen valtakulttuurin sisäisiä tapahtumia. Näinkin ahdasalaisena Saukkosen väite on kummallinen: päivittäin suomalaiset ovat sangen ahkeria kongresseissa kävijöitä. Esimerkiksi huhtikuussa 1990 Kreikassa pidetyssä soveltavan kielitieteen yhdistysten (AILA:n) maailmankongressissa oli mukana yli 30 suomalaista esitelmöitsijää. Kun suhteutetaan esitelmöitsijöiden määrä väkilukuun, Suomi nousi viidennelle tilalle; edellä olivat mm. Yhdysvallat, Kanada ja Saksan liittotasavalta. (Ks. myös seuraavia Virittäjässä julkaistuja katsauksia: fennougristikongressi Syktyvkarissa, eri tutkijat *Vir.* 1985, s. 498–529; CIPL:n (Comité International des Linguistes) 14. kongressi Berliinissä, Räisänen–Tiittula *Vir.* 1987, s. 541–544; maailman foneettisten tieteiden 11. kongressi Tallinnassa, Iivonen *Vir.* 1987, s. 545–547.) Suomalaisen osallistumisinto kansainvälisiin kongresseihin selittyi

varmasti osaksi sillä, että suomalaisten tutkijoiden on melko helppo saada rahoitusta matkalleen, mikäli he pitävät esitelmän. Tämä etu puuttuu monen muun maan tutkijoilta.

Saukkonen väittää provosoivasti (s. 343), että kansainvälisten kongressien »osanottajiksi valikoituu enimmäkseen vain sellaisia, joilla on kielitaitoa mutta ei mitään sanottavaa». Saukkosen isku osuu paitsi hänen omiin ja kollegojen nilkkoihin myös kongressien järjestäjiin, jotka valitsevat abstraktien perusteella esitelmöitsijät. Heillä on osavastuu siitä, että esitelmöitsijöillä on myös sanottavaa. Saukkosen väite on sikäläkin kummallinen, että vaikka hän tässä väheksyykin kansainvälisiin kongresseihin osallistujia, hän toisaalla korostaa kongresseihin osallistumisen merkitystä osana tutkijan koulutusta (s. 341).

Suomalaiset ovat myös itse aktiivisesti järjestäneet kansainvälisiä kongresseja. Esimerkiksi Helsingissä on aivan viime aikoina ollut useita merkittäviä lingvistitapaamisia, joista mainittakoon fennougristiikan opiskelijoiden kansainvälinen kokous IFUSCO 1988, International Systemic Congress 1989, International Congress of English Historical Linguistics 1990, International Congress of Onomastic Sciences 1990 ja tietokone-lingvistiikan maailmankongressi Coling 1990. Joka vuosi järjestetään Jyväskylän yliopistossa kielitieteen kesäseminaari, johon on saatu aina maineikkaita ulkomaisia luennoitsijoita. Lisäksi Suomen kielitieteellinen yhdistys (SKY) on varsinkin viime vuosina kunnostautunut ulkomaisten yhteyksien ylläpitäjänä: yhdistyksen seminaareihin on kutsuttu syntaktikkoja, pragmaattikkoja ja leksikologeja eri puolilta maailmaa.

4. Kielitieteellinen maailma

Saukkonen väittää, että »suomalainen kielitiede ei ole kansainvälisesti näkyvää, vaikuttavaa, korkeatasoista» ja että »tällä mentaliteetilla [ts. sillä, että tuijotetaan virheisiin] ei Suomen kielitiede

koskaan tule tunnetuksi maailmalla» (s. 343). Herää kysymys, mikä Saukkosen kielitieteellinen »maailma» on? Käy ilmi, että sitä ei suinkaan ole määritelty suomalaisesta näkökulmasta, vaan ulkoapäin, ilmeisesti angloamerikkalaisin ehdoin. Esimerkiksi fennougristiikka suljetaan pois (s. 340). Vaikka Saukkonen toisaalta (s. 342) pitää suomalaista alemmuudentuntoa »jonninjoutavana», hän ei itse rohkene lähteä arvioimaan suomalaista kielitiedettä omaehtoisesti: sulkemalla fennougristiikan ja samalla myös fennistiikan pois kansainvälisestä lingvistiikasta hän mitätöi suuren osan siitä kielitieteestä, mitä Suomessa tehdään.

Saukkonen maalaa kovin mustan kuvan Suomen kielitieteen provinsiaalisuudesta. Jos verrataan Suomea muihin samankokoisiin reunavaltioihin, vaikkapa Norjaan, Espanjaan tai Uuteen Seelantiin, ei Suomella ole mitään hävettävää. Sekä kotimaassa että ulkomailla toimii monia merkittäviä suomalaisia kielentutkijoita.

Suomessa tehdään runsaasti sellaista tutkimusta, jolla olisi potentiaalista lukijakuntaa muuallakin, mutta koska tutkimus on kirjoitettu suomeksi, se ei muita lukijoita tavoita. Tässä suhteessa meillä olisi parantamisen varaa. Jotain on jo tehtykin: esimerkiksi SKY:n vuosikirjassa 1990 kaikki artikkelit olivat joko englannin- tai saksankielisiä. Myös väitöskirjoja on alettu yhä useammin kirjoittaa englanniksi. Jotta tästä saataisiin selvää hyötyä, täytyy uhrata aikaisempaa enemmän ajatuksia ja rahaa siihen, että luettavaksi tulisi tekstejä, joita olisi mahdollista ymmärtää sellaisenkin, joka ei tunnista huonon käännöksen takana häämöttävää suomalaista rakennetta. Tieteellisen tekstin kääntäjän tai kielenkorjaajan pitäisi olla paitsi syntyperäinen kielenpuhuja myös käännettävän tekstin alan asiantuntija. Tämä edellyttää sitä, että tutkijanvaihtoa on suunnattava myös Suomeen päin. Lisäksi on muistettava, että suomalaisella tutkimuksella on suomenkielinenkin lukija-

kuntansa. On turha alistua vain angloamerikkalaisen valtakulttuurin nöyräksi palvelijaksi.

5. Vastuu ja valta tutkijan-koulutuksessa

Suomalaisten kielitieteilijöiden menestymisen kannalta olennainen kysymys on se, miten jatkokoulutus pystytään järjestämään. Nykyisellään kielitieteelliset jatkotutkinnot koostuvat lähes pelkästään jatko-opiskelijan suorittamista kirjatenteistä ja yksinään kirjoittamista esseistä ja opinnäytetöistä. Suomalaisessa tutkijankoulutuksessa pätevyöitymisellä tarkoitetaan siis ensi sijassa kykyä itsenäiseen ja yksinäiseen puurtamiseen. Jokaisella jatkokoulutettavalla on ohjaaja, ja omasta työstään voi – ainakin periaatteessa – keskustella ohjaajan kanssa. Koska ohjaajat ovat yleensä sangen suvaitsevaisia aiheen suhteen ja hyväksyvät ohjattavilleen aiheen kuin aiheen, ei ole mitenkään selvää, että ohjaaja pystyy keskustelemaan ohjaamastaan työstä. Järjestelmällistä koulutusta eivät jatkokoulutettavat voi saada, elleivät onnistu pääsemään jonkin tutkimusryhmän jäseniksi. Pahaksi onneksi tällaisia tutkimusapulaisen tai tutkijan paikkoja vain harvoin on auki; hankkeen johtajat yleensä poimivat itse sopivat tutkijan-alut. Jatkokoulutettavan kohtalo on aina Herran hallussa: samat henkilöt, jotka vetävät tutkimushankkeita ja plokkaavat niihin lupaavimmat jatkokoulutettavat, ovat päättämässä kaikesta muustakin aloittelevalle tutkijalle mahdollisesta rahoituksesta. He kirjoittavat – tai jättävät kirjoittamatta – suositukset haettaessa apurahoja, he toimivat asiantuntijoina säätiöiden päättäessä rahojen jaosta, he istuvat valtion tieteellisissä toimikunnissa, he päättävät myös yliopistojen jatkokoulutusvirkojen täytöstä. Heillä on tähän eittämättä pätevyyttä enemmän kuin monella muulla, mutta on aika epäilyttävää, että kaikki päätöksenteko keskittyy muutamalle ihmiselle.

Keskustelua

Tutkimusrahoista päättäviä on vähän, mutta vähän on myös jatkokouluttajia. Jotta Suomessa voitaisiin saada aikaan kunnollista kielitieteellistä jatkokoulutusta, olisi välttämätöntä yhdistää eri korkeakoulujen voimavarat. Yliopistoihin istutettu tulosvastuun henki, jonka mukaisesti laitos saa pisteen jokaisesta suorituksesta jatkotutkinnosta, edistää laitosten välistä kilpailua ja on yhteistyöyritysten kannalta tuhoisa. Yhdistämällä voimavarat voitaisiin saada opetusta ja ohjausta monipuolisesti lingvistiikan eri alueilta. SKY voisi toimia kanavana valtakunnallisen jatkokoulutuksen järjestämisessä. Yhdistys on jo järjestänyt seminaareja ja kursseja, joissa on ollut koti- ja ulkomaisia opettajia. Vähällä vaivalla voitaisiin sopia tällaisten kurssien käyppyydestä jatkotutkinnon osasuorituksena. Olisi varmasti mahdollista saada ulkomainen huippututkija opettajaksi vaikkapa viikon mittaiselle intensiiviselle kurssille, jonka päätteeksi halukkaat voisivat vielä kirjoittaa jonkinlaisen lopputyön ja saada siitä opettajan kommentit. Koska työn joutuisi mitä todennäköisimmin kirjoittamaan jollain muulla kielellä kuin suomeksi, sille voisi miettiä jotain kansainvälistä julkaisufoorumia. Tämäntapaisia kansainvälisiä kursseja on järjestettykin Jyväskylässä (Summer School of Linguistics). Ei olisi varmaanakaan pahitteeksi lisätä tarjontaa, varsinkin kun Jyväskylän kesäseminaarit on useimmiten suunnattu etupäässä englannin tai muiden vieraiden kielten opettajille.

Saukkonen tuo ansiokkaasti esiin korkeakoulujen nykyisen hierarkkisen valta- ja virkarakenteen aiheuttaman vääristymän. Hän ehdottaa (s. 341), että oppiainevastuu tulisi jakaa tutkimuslohkoittain, ei hierarkkisesti, kuten tähän asti. Tällöin esimerkiksi lehtorit ohjaisivat oman tutkimusalan opinnäytteitä

ja saisivat tällä kuitattua osan opetusvelvollisuudestaan. Tällaisia ideoita varmasti useimmat lehtoritkin haluaisivat ajaa, kunhan myös vastuu perusopetuksesta olisi yhteinen. Jos jaetaan vastuuta, tulee jakaa samalla valtaa: jotta voisi kantaa täyden vastuun omasta lohkostaan, täytyy olla myös oikeus tehdä päätöksiä omalla vastuualueellaan.

6. Mitä tehdä?

Saukkonen on esiintynyt ärhäkkään provosoivasti. Olemme reagoineet hänen lausuntoihinsa niin kuin hän ilmeisesti on halunnut ihmisten reagoivan: olemme provosoituneet. Olemme tutkineet hänen väitteidensä todenperäisyyttä ja pyrkineet esittämään käytännön ehdotuksia kansainvälisen yhteistyön parantamiseksi. Jotta suomalainen tutkimus voisi avautua muulle maailmalle, tarvitaan kipeästi lisää voimavaroja, sekä henkisiä että taloudellisia, kunnollisten käännösten aikaansaamiseksi. Samoin tutkijanvaihtoa pitäisi vilkastuttaa ja suunnata sitä paitsi ulkomaille myös muualta Suomeen päin. Jatkokoulutus tulisi pyrkiä järjestämään uudelleen: Jatkokoulutuspaikoista ja -rahoista pitäisi pystyä päättämään entistä avoimemmin ja demokraattisemmin. Yhdistämällä voimia tulisi tutkijankoulutusta muuttaa järjestelmällisemmäksi. Tutkimus kulkee yliopistossa käsikkäin opetuksen kanssa: kunnollista opetusta ei voi antaa ilman tutkimusta ja hyvää tutkimusta ei synny ilman asiantuntevaa opetusta. Vastuu tutkimuksesta ja opetuksesta ja samalla myös valta päättää niistä on jaettava koko yhteisön kesken.

MARJA-LIISA HELASVUO
SUSANNA SHORE